

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Een massaslachting in retroperspectief [Boekbespreking van: Johan Visser, Zutphen 1572]

Janssen, G.H.

DOI

<https://doi.org/10.5117/TvG2023.2.011.JANS>

Publication date

2023

Document Version

Final published version

Published in

Tijdschrift voor Geschiedenis

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Janssen, G. H. (2023). Een massaslachting in retroperspectief [Boekbespreking van: Johan Visser, Zutphen 1572]. *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 136(2), 179-180.
<https://doi.org/10.5117/TvG2023.2.011.JANS>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (<https://dare.uva.nl>)

Nieuwe Tijd

Johan Visser, *Zutphen 1572. De geschiedenis van een bloedbad* (Boom Uitgevers Amsterdam; Amsterdam, 2022) 208 p., ill., €22,90 ISBN 9789024451296

Een massaslachting in retroperspectief

Het Zutphense bloedbad van november 1572 blijkt een geval van *fake news*. Dat was de spannende conclusie die verschillende media ontleenden aan de publicatie van bovenstaand boek. Johan Visser, net afgestudeerd met een bekroonde masterscriptie aan de Universiteit Leiden, ervoer wat vluchtige media-aandacht en academische valorisatiebehoefte met onderzoek kunnen doen. Er was aandacht en applaus, maar er stak ook een frisse tegenwind op.

Vanwaar die kleine mediahype? De inname van Zutphen door koninklijke troepen in het najaar van 1572 staat in de Nederlandse geschiedschrijving bekend als een gruwelijk bloedbad. De slachtpartij die 'de Spanjaarden' zouden hebben aangericht, paste in het iconische rijtje samen met Mechelen, Naarden en Haarlem. Maar erg geloofwaardig was dat bordkartonnen imago van nietsontziende Spaanse wreedheid al een tijd niet meer. Leon van der Essen en Geoffrey Parker wezen decennia geleden al op het belang van militair recht in de zestiende eeuw en de vele nuances in vormen van plundering, brandschatting en bestraffing. Zelfs tijdens de chaotische burgeroorlog in de Nederlanden leidden (uitonderhandelde) overgaven van steden zelden tot ongecontroleerde orgies van geweld. Een kritische blik op eigentijdse verslagen leerde bovendien dat de tranentrekkende beeldvorming van schrijvers als Wilhelmus Baudartius en Emanuel van Meteren nogal contrasteerde met de berichtgeving van goed ingevoerde tijdgenoten. Maximiliaan Morillion schreef bijvoorbeeld enkele dagen na de inname van

Zutphen dat de plundering slechts drie uur zou hebben geduurd. In Amsterdam noteerde Wouter Jacobsz in zijn dagboek dat alleen degenen 'in de wapenen' na overgave zouden zijn gedood. Ook Famianus Strada (overigens niet door Visser genoemd) wees erop dat Zutphen niet in brand was gestoken of massaal uitgemoord. De Arnhemse Rijksarchivaris J.S van Veen vermoedde daarom in 1922 al dat latere geschiedschrijvers 'misschien de zaak wel een beetje overdreven hebben' (p.102).

Geïntrigeerd door deze discrepanties toog Johan Visser langs een tiental archieven om alle beschikbare snippets bijeen te vege en bronnen uit oudere edities (waaronder het rijke, maar gevaarlijk selectieve werk van Johannes van Vloten) te controleren. Bewijs voor massamoord op burgers bleek inderdaad niet te vinden. Dat wil niet zeggen dat zich in Zutphen dat najaar geen drama heeft afgespeeld. Tientallen vrouwen en mannen lieten tijdens de belegering al het leven. Onmiddellijk na de Habsburgse inname werden zo'n vierhonderd militairen publiekelijk geëxecuteerd. Galgen en bomen in de stad hingen vol lijken. De lichamen van eerder overleden geuzen werden op bevel opgegraven en in de IJssel gesmeten. Het moet, al met al, een huiveringwekkend spektakel zijn geweest. Een georganiseerde moord op de (mannelijke) burgerbevolking, zoals Naarden later dat jaar overkwam, bleef echter uit. Wat impliceert deze conclusie nu precies? Dat het bloedbad-verhaal dus verzonnen is, omdat het lot van Zutphen niet zo erg als dat van Naarden was?

Interessanter lijkt mij een andere vraag die Visser zich stelt: waar komen de verhalen van nog grotere gruwelen dan wel vandaan? Hij gebruikt de casus Zutphen voor een analyse van selectieve herinneringsculturen en suggestieve nationale geschiedschrijving. Theoloog en deeltijd historicus Wilhelmus Baudartius (1565-1640) blijkt een van de hoofdschuldigen te zijn geweest van het enigszins opgeklopte bloedbadverhaal. Dat past geheel in het beeld dat we hebben van deze invloedrijke spindoctor van het protestants-patriottische Opstand-narratief. Intrigerend is dat ook Alva een handje hielp door tegenover Filips II de wreedheid bij Zutphen te overdrijven, misschien om te laten zien dat zijn beleid wel degelijk effect sorteerde. Korte tijd later repte ook de bisschop van Deventer over een massaslachting, gevolgd door een verzoek om aandacht en financiële hulp. Uiteraard wist ook het propagandateam rond Willem van Oranje wel raad met de suggestie van een Zutphense 'zwarte legende'. Iedereen leek kortom belang te hebben bij het verhaal van een bloedbad.

Met de ontmaskering van de bloedbad-affaire wil Visser ook een kritisch punt maken over een dominant 'hollandocentrisme' in de geschiedschrijving en daar een Gelders perspectief tegenoverstellen. Die lovenswaardige ambitie kan niet helemaal verhullen dat Henk van Nierops 'Hollandse'

model voor de overgang van steden in 1572 verrassend goed past bij de situatie in Zutphen zoals Visser die beschrijft. Zou het niet inzichtelijker zijn geweest de Gelderse steden te vergelijken met die in Brabant (Mechelen, Leuven en Diest)? Een tweede pleidooi van Visser is om regionale perspectieven te verbinden met internationale ontwikkelingen. 'Anders dan in Holland lijken in Gelre met name grensoverschrijdende factoren een grotere rol te spelen', concludeert hij (p.140). Die buitenlandse verwevenheid van Gelre zou de auteur bij een andere gelegenheid nog eens moeten uitwerken, terwijl het vermeende contrast met Holland wel een nadere onderbouwing verdient. Londen, Emden en La Rochelle bepaalden in het voorjaar van 1572 evenzeer het lot van Brielle, Haarlem en Enkhuizen.

Zutphen 1572 is een boek dat bevraagt, bevestigt en prikkelt. Het is gebaseerd op uitgebreid archiefonderzoek, een brede oriëntatie in de historiografie, en de conclusies die daaruit volgen zijn eerder gedegen en genuanceerd dan wild en wereldschokkend. Visser neemt de lezer daarbij vakkundig bij de hand, schrijft vlot en informerend, en weet analyse en anekdote goed in evenwicht te houden. Een knap boek, dat smaakt naar meer.

Geert H. Janssen, Universiteit van Amsterdam